

IBADULLAYEV Q. M.

PEDAGOGIKA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

IBADULLAYEV Q. M.

PEDAGOGIKA
barcha mutaxassisliklar uchun
DARSLIK

Chirchiq-2023

UO'K 37.013

KBK 74

I-12

Ibadullayev Q.M. / **Pedagogika** / Darslik. – Chirchiq: "Nazokathon ziyo print", 2023. – 136 b.

ANNOTATSIYA

Mazkur darslik oliy ta'lim muassasalari barcha ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, unda, uzluksiz ta'lim tizimida davlat siyosatining mohiyati, mazmuni, tamoyillari va xususiyatlarini o'rganish; uzluksiz ta'lim tizimining mohiyati, turlari ijtimoiy va kasbiy asosda o'rganish; shaxs rivojlanishi va shakllanishining mohiyatini va qonuniyatlarini o'rganish va ularning tarbiya jarayoniga ta'sirini tahlil qilish; innovatsion metod, vositalar, shakllar va ta'lim maqsadlarini ishlab chiqish va tahlil qilish; pedagogika va o'qitish jarayonlari, ta'lim mazmuni va tarbiya nazariyasi hamda ta'lim va tarbiyaning metodlarini o'rganish; bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish, ularning kasbiga bo'lgan qiziqishlarini yanada chuqurlashtirish, barkamol shaxs qilib tarbiyalash kabi bilimlar fanning o'quv dasturi asosida ma'ruza mashg'ulotlari hamda amaliy mashg'ulotlar mavzular ketma-ketlikda bayon etilgan.

Muallif:

Ibadullayev Q. M. CHDPU "Maktabgacha ta'lim" fakuteti dekani pedagogika fanlari doktori, (DSc)

Taqrizchilar:

Mardonov SH.Q. O'zPFITI pedagogika fanlari doktori, professor

Artikova M.B. ADPI "Magistratura bo'limi boshligi, pedagogika fanlari doktori, professor

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yil 29-sentabrdagi 438-sonli buyrug'iga asosan darslik sifatida nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9910-785-46-7

© Ibadullayev Q.M., 2023
© "Nazokathon ziyo print", 2023

KIRISH

Bugungi yangi O'zbekistonni qurishda oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish dolzarb masala qatorida o'z aksini topmoqda.

Uzluksiz ta'lim tizimida davlat siyosatining mohiyati, mazmuni, tamoyillari va xususiyatlarini o'rganish; uzluksiz ta'lim tizimining mohiyati, turlari ijtimoiy va kasbiy asosda o'rganish; shaxs rivojlanishi va shakllanishining mohiyatini va qonuniyatlarini o'rganish va ularning tarbiya jarayoniga ta'sirini tahlil qilish; innovatsion metod, vositalar, shakllar va ta'lim maqsadlarini ishlab chiqish va tahlil qilish; pedagogika va o'qitish jarayonlari, ta'lim mazmuni va tarbiya nazariyasi hamda ta'lim va tarbiyaning metodlarini o'rganish; bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish, taraqqiylarning kasbiga bo'lgan qiziqishlarini yanada chuqurlashtirish, barkamol shaxs qilib tarbiyalash kabi bilimlar bilan qurollantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunonchi, ta'lim va pedagogikaning ijtimoiy taraqqiyot talabiga javob berganligi, ilmiy taraqqiyot bir butun tarbiya amaliyoti, shuningdek, ta'limdagi yutuqlarning muhimligi ham nazarda tutiladi. U yoki bu pedagogik konsepsiyalar, ta'limotlarni tavsiflaganda shu ta'limotlar ijodkorining hayoti va faoliyatidagi eng muhim voqealarni asos qilib olish nazarda tutiladi.

Shu bois, mazkur darslik barcha ta'lim yo'nalishlari uchun ishlab chiqilgan bo'lib, ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etish borasida bilimlar majmuini kompleks tarzda qamrab olgan. Shuningdek, xorijiy tajribalar tahlil etilib uning zamonaviy yondashuvlari bayon etilgan.

1. MAVZU. PEDAGOGIKA FANINING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI

- 1.1. Pedagogika bu nima? Pedagogika fanining predmeti.
- 1.2. Ilmiy pedagogik tushunchalar. Ta'lim, tarbiya, bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish.
- 1.3. Pedagogik modellar. Produktiv pedagogika. Pedagogik modellarning ta'limga qo'yadigan talablari. Multisavodxonlik modeli.
- 1.4. Pedagogik fanlar tizimi. Pedagogikaning tarmoqlari.

1.1. Pedagogika bu nima? Pedagogika fanining predmeti

Kelajagi buyuk davlatni qurayotgan kishilarning tafakkuri, yangi iqtisodiy munosabatlarni tiklashga, moddiy ne'matlar ishlab chiqarishga astoydil kirishib doimo yonib yashash hissi bilan sug'orilgan bo'lishi lozim. Mana shunday ijobiy xislatlarga boy insonni tarbiyalash pedagogika o'quv yurtlarining, ukuv muassasasi, lisey, gimnaziya, kollej, institut va universitetlarning asosiy vazifasi hisoblanadi.

«Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir».

A. Avloniy

Haqiqatan ham inson hayotini saodatga, sof insoniy faoliyatga erishishda tarbiyaning roli nihoyatda muhim. Yoshlarni tarbiyalashda biz uchun qadrli bo'lgan milliy urf-odatlarimiz, an'analarimiz, o'chmas merosimizga mehr-muhabbat ularga sodiqlik ruhini shakllantira olsak har birimiz uchun ijobiy natija bajarayotgan ishlarimizning mahsuli ekanligi bilinadi. Buning uchun avvalo milliy g'urur, milliy ong, milliy g'oya, ma'naviyat, yuksak madaniyat egasi kabi tushunchalarni yoshlarning ongiga singdirishimiz lozim. Chunki tarixni bilmasdan, o'rganmasdan

undan ruhiy, ma'naviy ozuqa olmasdan turib, kelajakni, kelajakdagi orzu umidlarga erishib bo'lmaydi. Demak, Pedagogika fanining predmeti, o'qitishning, ta'lim-tarbiyaning zamonaviy qonuniyatlari, mazmuni, usullari, vositalari bilan kishilarni, yoshlarni, mutaxassislarni qurollantiruvchi fan bo'lganligi uchun ham uning metodologik asoslari maqsad va vazifalari dunyoning moddiy-ma'naviy rivojida shaxs kamoloti uyg'unligi qonuniyatlari va davlatning zamonaviy siyosatidan kelib chiqadi.

"Pedagogika
nima?"

bu *Ba'zida pedagogika noaniq tushuncha siftda bildirilsada, bu – samarali o'qitish uchun bilimlar va malakalarni talab qilinadigan kombinatsiya tushunchasidir. Bundan ortiqroq an'anaviy ta'riflar pedagogikani "fan", "nazariya" yoki "san'at o'qitish" amaliyoti sifatida aniqlaydilar, bu esa, talabalarni intellektual va ijtimoiy rivojlanishida ahamiyat kasb etadi*¹

Ortiqroq muayyan yangi tadqiqot pedagogikani "juda ham murakkab nazariy tushuncha va amaliy ko'nikmalar aralashmasi" deb aniqlaydi (Lovat, ACDE, p.11 2003)².

Bu tadqiqot birinchi o'rinda o'qituvchilarning keng va murakkab ishlarini oldinga olib chiqadi va bu ishning tabiatini haqiqatda aniqlaydi. Lovat keyingi jihatlarni bunday keltiradi: "o'qituvchi – bu baland turib rivojlangan avtonom professional, kerakli ixtisoslik bo'yicha nazariy bilimlar va amaliy malakalar, qaysiki tibbiyot, qonunda va loyihalashtirishda ekvivalent bo'lib bir qatorda turishi mumkin" (ACDE, p.11)³.

Pedagogikaning har xil modellarini turli tadqiqotlar va nazariyalar mustahkamlashi mumkin. Freebody and Lukening tasdiqlashicha, ma'lum chegarasi bor hududlarda o'qituvchilarning ish tartibi va ta'lim oluvchilarga yaqinlashishlari, ya'ni ta'lim

¹ Jan Chapuis, Pedacocy. Embedding Learning Technologies. Modul 1. 1-4 p.

² Jan Chapuis, Pedacocy. Embedding Learning Technologies. Modul 1. 1-4 p.

³ Jan Chapuis, Pedacocy. Embedding Learning Technologies. Modul 1. 1-5 p.

berishlari farqlanadi. Turli toifadagi talabalar qobiliyatlariga qarab samarali o'qituvchilarni bilishadi. (A Map of Possible Practices, Luke & Freebody, June, 1999)⁴.

Samimiyat bilan bizning kollektiv donishmand madaniyatni tasavvur etib va intizomiy bilimlar bilan qo'llab, ular hamda talabalarning tahliliy va tanqidiy quvvatlarini rivojlantirishadi (NBPTS 1999, 3-4 in Lovat, ACDE p12). Boshqacha so'zlar bilan aytganda, yaxshi pedagogika keng strategiyalar repertuarini va o'shanga mos diqqatni talab qiladi, talabani, o'quvchini shakllantirish uchun nimalar amalga oshirish kerakligini aniqlaydi. Samarali o'qituvchilarning "ular dars beradigan to'g'risida narsalarning boy tushunchalari mavjud, buning qadriga ular Yetadilar, qaysi narsaga qanday bilim berish, tashkil etish, boshqa fanlar bilan bog'liq mansub ko'rsatkichlarni yaratish bu real dunyo deb biladilar"¹¹

O'qituvchilar har xil pedagogik modellar va strategiyalar uchun sifatli tadqiqotlarga ishonch xosil qilish kerak va o'sha vaqtda ular ta'lim berish uchun san'at va fan bilan shug'ullanish kerak. O'zining xususiy ehtiyojlarga va man'balarga ko'ra talabalarga tayyorlashi lozim.

Pedagogikaning fan sifatida shakllanishi buyuk chex pedagogi Yan-Amos Komenskiy (1592-1670) nomi bilan bog'liqdir.

Komenskiy tomonidan taklif etilgan tamoyillar, ta'lim jarayonining shakl va uslublari «Pedagogika»ning oltin fondiga kirgan. Uning mashhur «Buyuk didaktika» asari pedagogika nazariyasi va amaliyoti sohasida birinchi muhim ilmiy asar hisoblanadi⁵.

⁴ Lea Chapuis. Pedagogy. Embedding Learning Technologies. Modul 1. 1-5 p. ¹¹ Lea Chapuis. Pedagogy. Embedding Learning Technologies. Modul 1. 1-5 p.

«Pedagogika» atamasi qadimiy Yunonistondan kelib chiqqan. Bu Yerda quldorlar farzandlarini ukuv muassasasiga kuzatib qo'yadigan, olib boradigan odamlarni «pedagog» deb atashgan. Keyinchalik bu atamaning ma'nosi birmuncha o'zgardi. Maxsus tayyorgarlik ko'rgan va tarbiya bilan shug'ullangan shaxslar «pedagog» deb atala boshlagan. Ko'p vaqtlar pedagogika ilmiy fan sifatida faqat o'sib kelayotgan yosh avlodning tarbiyasini o'rganadi, deb qaralgan. Ammo hayot amaliyoti tarbiyasiga emas, balki kattalar tarbiyasiga ham taalluqli ekanligini ko'rsatdi. Shuning uchun ham keyingi paytlarda pedagogikani yosh avlodni va katta yoshdagi odamlarni tarbiyalash va o'qitish, ularga ma'lumot berish qonuniyatlarini o'rganuvchi fan, deb belgilash odatga aylandi.

Pedagogik antropologiya inson tabiati va kishilar hamjamiyati hamda inson va kishilar guruhini tarbiyalash va o'qitish haqidagi savollarga javob beradi. Shuning

uchun u imorat poydevoriga qiyoslanadi.⁶

Har bir mustaqil fan o'zining predmeti va metodik asosiga ega bo'lgani kabi «Pedagogika» fani ham fan sifatida shakllanib, o'z predmetiga ega bo'ldi. Barcha ijtimoiy fanlar kabi jamiyatdagi o'zgarishlar, inqiroz, yuksalishlar Pedagogika fanining metodologiyasi, o'qitish jarayoni, g'oyalar rivojiga ham o'z navbatida ta'sirini ko'rsatadi. Lekin insoniyat tarixiga nazar tashlar ekanmiz, hamma davrlarda pedagogik faoliyat, tarbiyaviy jarayon mavjud bo'lgan. Tarbiyadagi keng ma'no ta'lim, rivojlanish, ma'lumot bilan bog'langan holda barkamol insonni voyaga Yetkazishdir.

Ilmiy tadqiqotlar davomida o'qitish haqida ikki qarash mavjud: (Shulman in Lovat, p12)¹⁴.

⁵ Westbrook J, Durrani N, Brown R, Orr D, Pryor J, Boddy J, Salvi F (2013) Pedagogy, Curriculum, Teaching Practices and Teacher Education in Developing Countries. Final Report. Education Rigorous Literature Review. Department for International Development. P. 27-29

⁶ Germany's Vocational Education at a glance.. E-Mail: books@bmbf.bund.de Internet: <http://www.bmbf.de>.

National Student Fee and Support Systems in European Higher Education.-15

¹¹ Lea Chapuis. Pedagogy. Embedding Learning Technologies. Modul 1. 1-5 p.